

Básně a listy

**Bohuslav
Hasištejnský
z Lobkovic**

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Institut filozofie AV ČR
Institute of Philosophy

Publikace vznikla ve spolupráci s Oddělením novolatinských studií
Kabinetu pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90136).

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Výběr, uspořádání, ediční příprava, překlad z latinských originálů
a komentář Marta Vaculínová

Vědecká redakce Ondřej Koupil

Editor © Marta Vaculínová, 2022

Translation & Commentary © Marta Vaculínová, 2022

Cover photo © Universität Freiburg in Breisgau, historische Bestände, 2022

© Nadační fond Česká knižnice, 2022

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2022

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1583-7 (PDF)

Žiju, i když mi Nemesis dost málo přeje...

*A přeče žiju — i po všech těch nepřízních cesty a mnoha
přestálých nebezpečích vzbouřených mořských vln.
Žiju dál, srdce mé nepřišlo o dávný cit ani sílu
a vidím líbeznou louku, jimiž mě vítá má vlast,
i kopce, po nichž jsem toužil, a přátele, po nichž jsem toužil,
půdu, po které jsem toužil, smí tisknout zas moje dlaň.
Přestál jsem na lodi plavbu zmítané strašlivou bouří,
nezdolal mě prudký vítr, jenž nosí bouři a déšť.
Na moři pirátů ušetřen byl jsem a na souši lapků,
i dalších nástrah, jež měly přinést mi zkázu a smrt.*

Z Elegie ke Čtrnácti svatým pomocníkům

Tuto knihu s úctou věnuji Ignáci Cornovovi, Václavu Thámovi, Karlu Aloisi Vinařickému, Heleně Businské a Daně Martínkové, překladatelům Bohuslavových veršů a prózy.

M. V.

Italská studia a přátelství s Petrem Schottem

Petru Schottovi na cestu do Říma

Petr míří k římským palácům a k proudům Tiberu,
odchází náhle, už ho nevidím.
Plač nebe a naříkejte se mnou, hvězdy,
bouřící vody, oplakávejte, prosím, můj pád.
Slzy mi zahalily oči průhledným závojem
jako by se můj vlastní otec chystal na onen svět.
Nedávno jsem opustil milované bratry a nyní
jsem přišel o polovinu sebe sama.
On byl mým Héraklem, mým Orestem,
mým Patroklem a mým Nísem.
Proč jsi, proradná Štěstěno, stále proti mně,
proč jsem, proboha, odloučen od svého Petra?
Proto jsem mohl poznat, jak důležité je mít přítele,
abych se tvou vinou trápil ještě víc?
Nestačilo snad, že jsem musel opustit otcovský dům
a podstoupit toto vyhnanství?
Nestydíš se přetnout to sladké pouto přátelství
a zvýšit tak míru mého trestu?
Kdo mi teď zbude, aby se se mnou těšil
společným studiem a pil se mnou z Pegasova pramene?
Kdo mi bude vykládat satiry a díla tragiků?
Kdo mi bude číst něžné elegiky a dějiny?
Vzdalují se dvojitému vrcholku Parnasu,
vzdalují se Apollónovi a družině Múz.
Daleko uprchly cithara, lyra i jejich struny
a básník už nemá chuť uctívat Kleió ani Kalliopé.
Všechno ztichlo a mlčí jako břeh chladného
Strymónu, když šel Orfeus k temnému vládci podsvětí.
Věřím, že stejně oplakával Achilles smrt svého přítele,
zabitého mečem trójského Hektora.

20. května 1482

Čech Bohuslav posílá mnoho pozdravů nejjasnějšímu vykladači obou práva panu Petru Schottovi ze Štrasburku.

Chtěl bych ti psát obširněji, ale tíží mě takové starosti, že nemohu dělat skoro nic. Jako by nestačilo, že nám hrozí útok nepřátelských Benátčanů, ještě navíc pustoší město mor. To všechno je mi stejně milejší než se dívat na zkázu své vlasti. Dostal jsem od tebe tři listy, v nichž se snažíš zjistit, zda žiju. Tady máš stručnou odpověď:

Žiju, i když mi Nemesis dost málo přeje.
Božská matka, která vládne na nebesích,
však nenechá mou duši opustit pozemské tělo,
dokud slzami nesmyji staré hříchy.
Žádná Lachesis, Klóthó nebo Atropos,
bude se mnou Bohorodička hodná nejvyšší úcty,
kterou poslouchá moře, země i nebeské hvězdy.
Ona mi přišla na pomoc v nouzi a vyrvala mě
z močálů podsvětí, když jsem již téměř v dálce
viděl ohnivou řeku Pyriflegethón.

Nevím, co dalšího bych napsal, protože pochybuji, že ti tento dopis někdy dojde. Poslal jsem ho zkusmo do Boloně. Od té doby, co odešel Daniel, jsem nenašel vůbec nikoho, kdo by se za tebou chtěl vypravit. Jsi nespravedlivý (a mohl bych to říci i drsněji), když pronášíš závěry o mém vztahu k tobě, aniž jsi ode mě cokoli slyšel. Petr už spěchá a nenechá mě psát dál. Sbohem. Jsem tvůj, byl-li jsem kdy. Možná se uvidíme dříve, než doufáš.

Dáno dvacátého května 1482. Posílám dva páry nožů a komentář k Hésiodovi.

16. listopadu 1482 (úryvek)

Petr Schott posílá mnoho pozdravů vznešenému a urozenému panu Bohuslavovi z Hasištejna, pánu, jehož chová v obzvláštní úctě.

Ačkoli nevím, u kterých národů zrovna přebýváš, nejušlechtlejší muži (nevím vůbec, zda ses vrátil domů nebo dosud trávíš čas mezi Italy na studiích), přece jsem využil výhodné možnosti, posla Valentina z Mostu, o jehož důvěryhodnosti vím nejspíše z tvého vyprávění, abych nechal doručit svůj list na tvůj hrad, kdyby náhodou měl naději na odpověď z Čech, když tolik dopisů do Itálie zůstalo předtím bez odezvy. Bohuslave, nikdo by mě snadno nepřesvědčil o tom, že jsem mohl tak zmizet z tvé mysli, že nejen neodpovídáš, ale ani mi sám od sebe nepíšeš. Nestalo se přece dříve, že bychom i při fyzickém odloučení zanedbávali to, co patří k udržování přátelství. Dokonce jsi mě ve dne v noci zapřísahal, abych nikdy nepřerušoval korespondenci, která udržovala náš kontakt. Já jsem to za sebe s nadšeným souhlasem slíbil, a nejenže jsem to věrně naplňoval, ale dokonce jsem ti ukázal způsob, jak získáš vhodné posly ke mně. A co ty? Škoda mluvit. Jestli tebou nepohne naše vzájemná láska, která na mé straně ani trochu nepohasla, jistě se tě nedotknou ani tyhle moje výčitky. Ale proč se hádám sám se sebou? Jsi milý. Nemůžeš usvědčit ze lži velkého propagátora vašich dějin Pia II., jenž napsal, že muži z vašeho národa umějí zachovávat věrnost. [...]

Víš, jak těžko snášíš přítel bezpráví od přítele. A jestliže jsi mě přestal milovat, zasloužíš o to větší výtku. Všechno mé rozhořčení by ale spravil jediný lísteček, v němž bys mě informoval o tom, co děláš a jaké ke mně chováš city. Já jsem již skrze milost Boží dospěl do toho stavu, v němž mohu, jak doufám, s pomocí Boží dosáhnout spásy své duše. Rozhodně, i kdybych si z přátelství s tebou nic jiného neodnesl, si velmi považuji alespoň toho, že jsi mě v častých chvílích váhání utvrdil svými radami v rozhodnutí o způsobu života, který jsem si zvolil. Nesmrtelná chvála budiž Bohu nejdobrotivějšímu. Ale snaž se, abys také sám sobě dobře poradil. Víš, o čem mluvím. Já jsem nyní již pokročil tak daleko, že o příštím svátku Narození Páně přijmu kněžskou důstojnost. Kéž by mi to Bůh všechno dopřál. Po jednom rezidenčním roce se budu, dá-li Bůh, věnovat teologii jako kanovník u Svatého Petra novějšího. Jestli v tobě je alespoň zbytek lásky ke mně, dej mi vědět, jaké máš plány. Budeš-li chtít, můžeš

poslat zprávu nejsnáze přes Norimberk nebo prostřednictvím otce Jana Nigra, převora řezenských františkánů. Když jsem se s ním nedávno ve Štrasburku sešel, slíbil mi, že se všemožně vynasnaží, aby se tvůj dopis ke mně dostal. Buď zdrav.

Ze Štrasburku šestnáctého listopadu roku 1482 od narození Páně.

10. dubna 1483

Bohuslav z Lobkovic posílá mnoho pozdravů nejjasnějšímu doktoru obojího práva, panu Petru Schottovi ze Štrasburku, příteli nejdražšímu.

Můj bratře, můj bratře, můj bratře, nezlob se, že dostáváš moje dopisy se zpožděním a méně často, než by sis přál, a nemysli, že je to snad proto, že se má náklonnost k tobě změnila, ani to nepřipisuj mé lenosti a nedbalosti. Je to jen tím, že se nenajde nikdo nebo málokdy někdo, kdo by se odtud k tobě vydal. Nikdy nebude síla osudu tak mocná, aby mě od tebe, byť i jen v duchu, oddělila, a nic mi nemůže být milejší než vzpomínky na naše tak milé přátelství. Ačkoli nepochybují, že jsi o tom přesvědčen, přece mě těší psát o tom, co se nejvíce týká potvrzení naší lásky, zvláště když se mi nenabízí žádné jiné téma k psaní, pokud ovšem nechceš vědět něco o mém zdraví, které můžeš poznat z toho, že ti píšu — což nemocní nedělávají. Přeji ti, abys byl zdrav na těle i na duchu a abys vytrval v dávné náklonnosti ke mně, o níž jsem se dozvěděl, protože mi o tvých citech vůči mně nedávno psal mistr Jan, převor řádu františkánů v Řezně. Buď zdrav. Posílám ti dárečky, přijmi je, prosím, příznivě.

Z Hasištejna dne desátého dubna roku 1483.

Cesta do Středomoří

5. listopadu 1490

Panu Janovi ze Šelumberka, kancléři království českého, mnoho pozdravů.

Píšu ti z Alexandrie. Nespokojil jsem se totiž s Judeou a Jeruzalémem a cestoval jsem dál do Egypta, do velmi slavného města, které v dnešní době nazýváme Káhira a dříve mu říkali Memfis. V tomto kraji je mnoho pozoruhodných věcí, ale kdo by je zvládl obsáhnout v jediném dopise? Dá-li Bůh, jednou ti o tom budu vyprávět osobně. Alexandrie byla kdysi velmi slavným městem a sídlem egyptských králů. V dnešní době je to nejvýznamnější obchodní středisko celého kontinentu, který omývá naše moře. Plyne sem indické, arabské i etiopské zboží a to se pak dál dováží na východ a do našich zemí. V dobách našich předků kyperský král Petr dobyl Alexandrii, ale když vzápětí dorazily nespočetné voje Egypťanů, s jejichž příchodem nepřátelé nepočítali, pobořil město, pobral obrovskou kořist a vrátil se zpátky na Kýpr. Našel jsem zde janovskou nákladní loď. Na tu jsem nastoupil a chystám se navštívit Kykladské ostrovy, úžinu Hellésponu, rozvaliny Tróje, Konstantinopol a další místa tolik známá a opěvovaná v literatuře. To mě, kterého tyto věci odmalička zajímají, i když ostatním možná připadají směšné, velmi baví. Ale nevím, proč bych se měl stydět za to, že se řídím příkladem těch, kteří chtějí raději poznat cizí země a prozkoumat mravy a zvyky lidí, poznat obyčeje a zákony národů, než cháttrat doma uprostřed zahálky a hýření. Jestli se mnou souhlasíš, není důvod, proč bych se měl bát odsudku ostatních. Jestli si ale myslíš, že se mýlím a žiji v bludu, nebráním se tomu, abys mi to vyvrátil. Buď zdrav, představený mého úřadu, a pozdravuj také mého Půtu.

Z Alexandrie v Egyptě 5. listopadu 1490. Ten, kdo ti dopis nese, je Krakovan ve své zemi známý a byl v mé družině po celou cestu. Proto ti toho člověka doporučuji a velmi bys mě potěšil, kdyby se přesvědčil, že mu mé doporučení u tebe nějak pomohlo.

De Constantinopoli

Conturbabantur Constantinopolitani
innumerabilibus sollicitudinibus.

O Konstantinopoli

Konstantinopolští se znepokojovali
nespočetnými rozrušeními.

16. dubna 1491

Štěpánu Pisonovi mnoho pozdravů.

Poslední dopis jsem ti poslal z Alexandrie v Egyptě. Poté jsem se na janovské lodi vydal na Chios. Na té cestě, když už byl v dohledu ostrov Karpathos, jsme byli silnou bouří zahrnutí zpátky téměř tisíc čtyři sta kroků až ke Kypru. Z této nepříjemnosti jsem nemálo těžil, protože jsem poznal pobřeží Kilikie, Pamfylie a Lykie a dozvěděl jsem se mnohé, co jsem předtím nevěděl. Jel jsem totiž také kolem Patmu, proslaveného viděním svatého Jana, a kolem ostrovů Kóu a Samu, z nichž jeden proslavil Pýthagorás, druhý Hippokratés. Samotný ostrov Chios, kromě toho, že si osobuje právo být rodištěm Homéra a místem, kde byl pohřben, rodí také onu pověstnou mastichu. Odtud jsem putoval na světadíl Malé Asie, které se dnes říká Turecko, přeplavil jsem se přes smyrenský průliv a navštívil samotnou Smyrnu a Thyatiru a Efesos a Erythry se slavnou rodačkou Sibylou. Do smyrenského kraje patří Lesbos, vlast Theofrasta a Sapfó. Pak jsem se plavil přes Kyklady a Sporady, to jest Délos, Paros, Ikaros, Andros, Tenos, Gyaru a Serifos a ještě početné další podobné ostrovy, jejichž výčet by byl pro mě stejně obtížný, jako pro tebe únavný, a doplul jsem do Methóny, města na Peloponésu. Plánoval jsem se přeplavit co nejdříve do Libye, bude-li mi Bůh přát. Prý je tam Tunis, kdysi malé městečko, které Liviovi a Polybiovi skoro nestálo za zmínku, nyní je však ze všech afrických měst ležících

u našeho moře nejznámější a nedaleko od něj se zachovaly ruiny Kartága, kvůli kterým se tam chci rozhodně vypravit. Odtamtud plánuji návrat do Methóny a pokračování na Peloponés, do Attiky a Boiótie, kde chci na Parnasu a Helikónu načerpat výmluvnost, kterou jsem nemohl získat přirozeným nadáním ani studiem, potom dojet do Konstantinopole a Bithýnie a po prohlídce Hellésponu a Tróady se vrátit do Benátek. Dovedeš si představit, jaký užitek z toho budu mít pro svá studia? S jakým citem budu skládat verše? S jakým nadšením si budu připomínat dávné dějiny? Žádné bohatství, žádné pocty, žádné soukromé radosti rozhodně nejsou takové, aby se daly srovnat s touto rozkoší, kterou dnes a denně zažívám při putování po tolika různých kmenech a národech. Ty s tím budeš snad souhlasit a ostatní to přijmou podle svého založení. Buď zdrav. Svěřuji ti svou knihovnu. Postarej se, aby nedošla úhony a zvláště aby byla chráněná před moly. V tuto chvíli pro mě nemůžeš udělat nic užitečnějšího. Pozdravuj Kristiána Pedíka, Jana od zemských desk a Viktorina ze Všehrd.

V Methóně, přímo na nákladní lodi vedle Methóny dne 16. dubna 1491.

Náhrobní nápis Štěpána Pisona

Ať už jsi kdokoli, cizinec anebo poutník,
který zde obchází a prohlíží si tento kostel,
pohled, prosím, se slzami zalitou tváří
na malý náhrobek Štěpána Pisona.
Tady, právě tady spočívá společně se Štěpánem
lidská добрota a pradávna věrnost, neposkvrněná mysl
a srdce plné spravedlnosti a rozvahy.
Kdyby bylo někomu dáno vyrvat jej
svým nářkem temnotám, jeho pán sám
by jej vrátil na zem. Aby jeho duch
nakonec došel do příbytků zbožných

a hřmícího Boha, do zlatého nebe,
za to se pomodli k svatým a ve zdraví jdi.

O pyramidách, z Traktátu o lidské ubohosti (úryvek)

Viděl jsem v Egyptě pyramidy, stojící v oblasti Memfidy za Nilem. Tu největší prý stavělo 360 tisíc lidí dvacet let, a přece není známo, na čí příkaz a koho nákladem, jak říká Plinius, jenž spravedlivě pominul původce toho marného díla, ačkoli Josef to dílo připsal faraonovi, jenž prý chtěl zatížit lid izraelský neužitečnou a zbytečnou prací. Viděl jsem v Efesu ruiny Dianina chrámu, který prý stavěla dvě stě dvacet let celá Asie. Viděl jsem v Řecku a Asii divadla a mnohé jiné obrovské stavby. Celý starověk obdivoval visuté zahrady a asi ne neprávem. Co je totiž podivuhodnějšího, než že se najde někdo tak bláznivý, že chce uspokojit choutky své ženy potem tolika lidí? Pomíjím egyptské hrobky, labyrinty a obelisky, z nichž jeden je prý vysoký sto padesát a široký dvacet čtyři stop, pomíjím Kartágo, Athény i samotný Babylón. Jaká bída provázela tesání, svázení, spojování a stavění kamenů do výše? Vždyť někteří králové dokonce chtěli lidskou prací změnit tvář přírody.

koncem roku 1491

Místru Viktorinovi ze Všehrd pozdrav.

Někdo, jehož jméno mi úpně vypadlo, mi v Benátkách dal dopis pro tebe. Neposlal jsem ti ho proto, že jsem doufal, že k tobě každým dnem sám dorazím. Protože se však moje cesta do Prahy stále odkládá, nechal jsem ti ty listy poslat po tomhle svém Etiopovi nebo spíše Maurovi, a je-li kromě toho něco, co by ti mohlo být ke cti a užitku, ber mě za takového, jaký bych vůči tobě měl být. Buď zdrav.

Ke Čtrnácti svatým pomocníkům o svém putování

Vám, dvakrát sedm duší, znovu a znovu skládám
nové básně a dávám je do správné formy.
Jen několik básní vám nesu, protože jak jinak nežli verši
může jazyk smrtelného člověka vyjádřit vděčnost světčům?
Vy jste mě vedli, když jsem procházel kolem Dunaje,
Pádu a průzračných vod líně plynoucí Trebie.
Prošel jsem kolem Innu, jenž teče z alpských vrcholků,
kolem domů v Lombardii, Ligurii a Římě,
potom skrze svažité údolí, na která shlíží Narnie,
umbrijská údolí, plná bohatě plodících oliv,
až tam, kde božská Florencie vládne Alfeiově Pise
a kde vzedmuté Arno omývá toskánská pole.
Viděl jsem hrady vyrostlé v Apeninách a různé řeky,
které ve spletitých tocích zavlažují lýdské louky.
Viděl jsem místo, kde malé Reno obtéká učenou
Boloňu, a malebné hráze trojitého Pádu,
hned zas velkou Adiži a Padovu, Anténórovo město
i to, které má jméno podle Benátčanů.
Poznal jsem ilyrské zálivy i hřmící řeku Timavo
i místo, kde moře bičuje dalmatskou půdu,
a Pelopův lid na Peloponésu a tebe, země Fajáků,
i tebe, Ithako, Odysseovo malé království.
Projel jsem moře, které obklopuje Krétu a Ídu
a Rhodos a s ním větrné království Kypru
a široké syrské pláně a teplé vody Nilu,
jenž tepe moře vodou ze sedmi ramen,
Arábii plnou palem a ruiny pyšné Memfidy
a hradby, které kdysi strhl Alexandr Makedonský,
odtud přes zimní Karpathos, Patmos a Samos,
na révu bohatý Lesbos a na révu bohatý Chios,
za Smyrnou zvlněnými pláněmi, kudy se kroutí Meandros
v hravých záhybech, vznešené dílo národa Amazonek.

Viděl jsem Kyklady, rozseté v egejských vodách,
Íkaros, Naxos a Paros proslulý mramorem,
skalnatou Mykonu i tebe, Apollónův Déle,
a Gyaru, i tvé útesy, malá Kythéro,
a sicilskou Erice a Etnu, z níž šlehají plameny,
a místo, které se jmenuje po danajském srpku.
Dojel jsem k mělčinám říčky Kinyfu a do afrického Tunisu
a do ctihodného domu tyrské nevěsty v Kartágu,
do Kalábrie, nejzazší části Itálie, a do změkčilého Tarenta
a do kraje, kde orá půdu krétský rolník.

Přesto žiju — i po tolika přestálých nesnázích
a po velkých nebezpečích vzbouřených mořských vln.
Žiju a jsem stejně silný jak dřív,
vidím líbeznou louku své vlasti, vytuženou kopce,
potkávám přátele, po nichž se mi stýskalo,
a tisknu svou dlaní (tak jste mi, bohové, přáli) milovanou rodnou zem.
Neuškodila mi ani loď zmítaná hroznou bouří,
neuškodil mi ani hukot a hněv prudkého jižního větru.
Vyhnul jsem se na moři pirátům a na souši lapkům
a dalším sítím nastraženým k mé záhubě.
Vždyť co zможou piráti, co všechno smrtelné zmůže,
když to vy, světci, ve své dobrotě nedovolíte?
Často také severák a ještě drsnější východní vítr
napínaly k prasknutí bílé plachty naší lodi
a hned se mi zdálo, že se koráb dotýká samotného nebe,
hned zas, že se propadá do nejhlubšího pekla.
Námořníci bledli a třásli se strachem před hrozbou smrti,
zapomněli na své řemeslo a zapomněli, kudy mají plout.
A vy, jak jen jsem poprvé řekl: „Pomozte, svatí!“
zkroutil jste severák i moře, jež potápí lodi.
Vy jste mě vyrvali z rukou Arabů, kteří se chystali
oloupit mě v pelusijských vodách,
vy jste mi zabránili nastoupit na loď,

kteřá se nedlouho potom potopila v jícnu vod.
Pomímám kámen, který mě málem trefil do týla,
tam kde je mínójský břeh u Krétského moře,
a všechna nezvyklá jídla, která můj žaludek
musel s odporem strávit, protože jsme neměli jiná.
Často mi chybělo víno a jídlo, mně, odtrženému
od mateřských prsou.

Netrpěl jsem však horečkami ani třídení zimnicí
a má střeva netrápila tíživá nevolnost.
Proč bych měl nyní mluvit o žhavém písku
žíznivé Libye, spalovaném nížko stojícím sluncem?
A přece jsem všechno přestál, jak jste to chtěli vy
a jak to chtěl on, z jehož vůle září všechny hvězdy.
Chvála tobě, svatá družino, sláva tobě, čím jiným
by se ti mohl odvděčit lidský rod?
My smrtelníci nemáme nic jiného nikde na světě,
jenž nás svou úrodou živí.
Jazyk mi vázne, když se snažím to vyjádřit,
jsem v úzkých a moje nadání mě opouští.
Dříve však nebudou v Hyrkánsku šelmy a v Sabeji kadidlo,
v Tempé koberce trav a v Athosu lesy,
na severu porostou palmy a na pólu se budou divit,
až přijde mráz, Peršan a Syřan se dříve napijí z Dunaje,
než vám moje mysl přestane vzdávat díky
a zapomene na vaši pomoc.
Vy jste mé útočiště, kotva na přídi mé toulavé lodi,
vy budete po všechny časy mými svatými ochránci.
Jedině vy, svatí, smím-li vás prosit, podpořte
nejistý život jistotou věčného příbytku, prosím.
Prožil jsem už hodně let a viděl kdekterou zemi,
mnoho jsem viděl i na rozbouřeném moři.
Častěji než mořem zmítán svou neklidnou duší
jsem dosáhl třiceti let svého života.

Dejte mi stálý domov a dejte mi klid,
dejte mi volný čas pro pěstování mých zálib.
Netoužím po bohatství a po hroudách zlata
ani po zelených safírech nebo po topasech,
nepřeju si vládnout Peršanům ani Thrákům
ani si podrobit obyvatele Indie či divoké Etiopie.
Po tom ať touží jiní, které šířá prázdná touha po chvále
a kteří se pyšně nadýmají láskou k slávě.
Dokud budu mít mysl spravedlivou a bezelstnou,
která si není vědoma žádné špatnosti,
dokud budu následovat Sókratovy žáky a velkého Platóna,
a (smí-li se to), také Apollóna a Múzy,
zasloužím si prožít život v bezpečí a bez slávy,
stejně neznámý pánům jako rolníkům.

Královská kancelář, Praha a přátelství s Viktorinem ze Všehrd

koncem září 1486

Bernardu Adelmanovi mnoho pozdravů.

Myslím, že se už k tobě donesly pověsti o tom, co se u nás děje. Všichni totiž planeme neuvěřitelnou chutí vést válku proti některým německým knížatům, od nichž jsme podle našeho názoru utrpěli nesmírnou pohanu. Nepozvali totiž oproti starému zvyku našeho krále k hlasování při chystané volbě nového císaře. V naší spravedlivé věci nám přispějí králové uherský a polský, z nichž jeden je veden nenávistí k německému národu, druhý láskou k vlasti. Oba nám slibují významnou pomoc. Byli také vysláni poslové k Francouzům a Angličanům, aby se pokusili povzbudit krále těchto dvou národů k odporu proti Maxmiliánovi. Ten by pak, zaměstnaný dvojnásobnou válkou na dvou vzdálených místech, neměl sílu se bránit. Nepochybuji, že jestli naše záležitosti budou postupovat podle plánu, přizveme do válečného spolku i Gety a Skythy, kterým říkáme Tataři. Chtěl bych, kdyby to bylo možné, o těch věcech s tebou rozmlouvat, jako jsme byli dříve zvyklí, kdy každý vynášel do nebe statečnost těch svých, a dlouhý čas jsme trávili diskutováním. Pokaždé, když jsem zmínil porážky a útoky vašeho vojska a naše stará vítězství, ses ty, člověk jindy tak výmluvný, nezmohl na slovo.

Tolik o veřejných záležitostech, teď o soukromých. Ten tvůj Bohuslav totiž, jenž s oblibou prodléval ve stínu Parnasu a Helikónu a jenž vždy nejvíce toužil po klidu a dostatku volného času ke studiu, nyní vstupuje z vlastní vůle do onoho širého moře starostí a trápení a jeho ambice došly tak daleko, že se odvažuje zaslepen dýmem falešných poct a úřadů vrhnout do zuřících bouří, na královský dvůr, jímž vždycky opovrhoval. Ačkoli, abych byl k tobě upřímný, nevedou mě k tomu rozhodnutí ani tolik pocty jako jakási oddanost vlasti, pro niž bych považoval za nejkrásnější i zemřít, kdyby moje smrt přispěla k její budoucí slávě. Budu-li vlast v budoucnu ze všech sil chránit proti nástrahám těch, kteří jsou nepřáteli nejen jejími, ale

i Božími, dosáhnou, myslím, významnějšího výsledku, než kdybych zestárnul při studiích věd a literatury, která jsou jen tehdy chvályhodná a žádoucí, když se alespoň částečně dají využít ku prospěchu společnosti. Cítil jsem, že ti v současné době musím tohle napsat. Kdyby se kromě toho stalo něco, co by stálo za zmínku, nebudu váhat, abych tě o tom informoval, jakmile najdu někoho od vás. Buď zdrav a dej mi vědět, co dělá náš ***, protože se mi zdá, že podřimuje.

31. prosince 1489

Bohuslav z Lobkovic a na Hasištejně posílá mnoho pozdravů svému Viktorinovi ze Všehrd.

Zbásnil jsem nedávno v satirickém duchu cosi o mravech naší vlasti, ačkoli jsem oproti pravidlům na začátek satiry zařadil modlitbu k svatému Václavu. Rozhodl jsem se věnovat ty veršíky tobě, svému velkému příteli, tolik dychtivému po vědách a literatuře. Dej ale dobrý pozor, ať se satira nedostane na veřejnost, není totiž taková jako Feidiova Minerva, aby se mohla vystavit na Hradě. Obsahuje mnohé, co by si snad lidé se špatným svědomím mohli brát osobně. Ačkoli tam nikoho nejmenuji, a proto, jak říká klasik, *se na mě nemůže nikdo zlobit, pokud by se předtím nechtěl přiznat*, přece se bojím nevyslovených podezření ze strany těch, které by v dnešní době bylo nebezpečné urazit. Kromě toho příkládám v této věci pramalou váhu názoru lidí, protože je stejně laciné být veřejně vynášen chválou či rozdrčen hanou, ale rád se spokojím s tebou samotným, od něhož mi bude velmi milá pochvala i odsudek. Ať už vyslovíš jedno nebo druhé, vím s jistotou, že to uděláš v dobré víře a v přátelské náklonnosti ke mně. Buď zdrav.

Dáno v mém sídle den před lednovými kalendami roku 1490.

Satira k sv. Václavu

Svatý otče, jenž jsi kdysi držel žezlo naší vlasti,
pohleď na nás, jestli tě v nebeském sídle

trochu dojímá láska k lidu, jemuž jsi před časem
po právu vládl. Nemáme totiž světce,
který by se nás ubohých zastal lépe než ty,
nejpevnější kotvo naší lodi.

Neděsí nás kruté boje
a krvavé meče nebo hrůzy války ani nádherné
přilby s chocholy, města nezají požáry jako kdysi,
dobytek se nerušeně pase na travnatých kopcích,
venkované bezpečně svázejí z polí sklizeň
a v lesních ústraních nečíhají žádní lupiči.
Netrpíme nedostatkem, pole nám dávají obilí
a vinice révu, volí orají pole, ve vodách žijí ryby,
celý háj zní zpěvem ptáků, celý zní zvuky zvířat.
Není tu krutý mor ani zkažený vzduch nevlévá
do našich těl jedovatou smrtící nákazu
a ze sousedních zemí se nešíří žádná nebezpečná nemoc.
Máme dost sil, naše pevná hrud' se dokáže vzepřít
každému zlu, jenže ta mysl — mysl a duše se hroučí
pod nevýslovnou tíhou zločinů. A není tu láska k vlasti,
spějící k záhubě, a není tu žádný přední šlechtic,
který by se staral o stát. Stačí mít hedvábné roucho
protkané zlatem, stačí nosit plášť, stačí uspokojit
lačníci žaludek pečínkou z bažanta, opojit se krétským
vínem, procházet se s početným doprovodem sluhů,
ukazovat všem příjemnou tvář, když přitom v nitru
hlodá nákaza ďáblem.

Přepych a ctižádost vládne všemu, ze země zmizel
ostych a mravnost: bohyně spravedlnosti Astraea
spolu s Ctností odešla do nebe a my se řítíme,
kamkoli nás zažene žár naší touhy, uctíváme
kdejakou prázdnou pověru v rozporu s Božími zákony
a necháme se jí vést (divže se lidé neklanějí

barbarským bůžkům východního Nilu).
Pořádáme veselé hostiny, jakou Alkinóos připravil
pro výmluvného Odyssea, či na jaké překrásná Dídó
přijala trójského Aenea, a mlčíme, dokud naše
smysly neopojí bůh vína. Pak, pak se z úst řine
proud řeči a nemůžeš čekat, že bude tématem ctnost.
Nebo snad to, jak by se daly ztlumit a zkrotit
bouře zdivočelého lidu a pozvednout vlast
k bývalé slávě a poctám, nebo jaké zákony je třeba
přijmout pro potřeby lidí.
Vykládají o podvodech, o lstech a lichotkách,
které mohou pomoci získat si mysl ženy,
co říkala, kdy se poprvé nechala obejmout
a kolikrát za noc mu dala; o tom, jaké chyby
mají jejich drazí přátelé a kolik zlatáků se skrývá
v zavžené pokladnici.
Ubožáci, jen zůstaňte v klidu na lůžku rozkoše
a líbejte (je-li vám dáno) ta rudá ústa,
dobře se bavte, když Venuše volá do války lásky,
dychtivě tiskněte dívčí ňadra a měkká stehna
sevřete v těsném objetí. Země i všechno
ve vzduchu zalitým sluncem jen ať slouží chřtánu.
Dál utiskujte nevinné a holedbejte se předky
svých otců. Však přijde čas, kdy tyhle radosti
vládce temného pekla změní v slzy a pláč.

Mám snad věřit, že s pomocí takových rádců
Přemysl Otakar rozšířil říši od moře k moři,
překročil Alpy a přinesl italským městům
zákon a právo? Raději si ale dejme prst na ústa,
protože když žvanivý jazyk pochybí,
bývá hned vyrván. Tak soudí ten, jenž má jméno
po labuti a teprve nedávno naplnil věštbu sudiček,
uštván Fúriemi po vzoru řeckého Oresta.

Všechn lid napodobuje špatné mravy šlechty
a je pro každou hanebnost. Přísahat na lživá slova
je obvyklá hra, nardem si ovonět vlasy je rozkoš
a trávit dlouhé noci hrou v kostky je záliba
urozených. Už dávno zmizela slova, která
označovala věci pravdivě. Podvodník je dnes rozumný,
lakomec šetrný, ten, kdo pohrdá svatou římskou
církví, je učený, a kdo se vyhýbá zkaženým, pyšný.
Každého pochlebníka budou chválit a oslavovat
jako zdvořilého člověka. A abys nemyslel,
že mi pro naše nepravosti schází příklad, podívej:
Ten, jenž dlouho pobýval na královském dvoře,
prodal svou ženu za padesát zlatých.
A nechyběl kupec toho nehorázného zboží.
Možná se zeptáš, jestli se stydí za takový čin?
Raduje se, chlubí se tituly předků a potřásá
hlavou, jako by mu podléhalo všechno,
co obsáhne nedozírná hladina oceánu.

Každý však dobře ví, že na nebi vládne Bůh
a ti špatní dostanou trest za svůj bezbožný život,
neboť vládce našich mužů, jehož hlas
kdysi zněl se vsí důstojností i tobě, za jehož vlády
si nyní země užívá míru, je v opovržení,
jako by se zřítíl ze stejně vysokého vrcholu dolů.
Nešťastný lid i přední mužové na něho shlížejí,
jak obchází, i mládež zvyklá někoho následovat
se ho straní. Měšce mu vyprázdnily zálety do cizích
ložnic a kolikrát otvíral brány panenského studu
zlatem a kupoval si noci nákladnými dary.
Kdo kdy viděl, aby se žena spokojila s málem,
jen s tím, co jí patří? Veliká pýcha a nespočetné
houfy nohsledů, šaty pošité perlami
a rozkoše hodné Sardanapala. Takový chřtán

by jistě mohl pohltnout zlatonosnou řeku Paktólos, i všechno zlato, které do moře přináší Hydaspés, a celé bohatství Tagu. Takový člověk by nám snad měl přinést mír nebo si vezme příklad z tebe, Catilino? Odpovězte, vy, kterým srdce na pravém místě a léty prověřená zkušenost často dávají schopnost vidět do budoucnosti. Vždyť kdyby se chystal k povstání, nebudou mu chybět přívrženci, které svou lichvou vyzdímal věřitel.

Takový je ten nejznámější smilník a zaslouží si, aby mu za trest dali do řiti rybu. Život mu dopřál manželku podobnou Pénélopie nebo Lukrecii, která způsobila pád Tarquiniů z trůnu předků. On se však rád nechá zasáhnout Amorovým šípem a na své cestě vpřed nemine žádný nevěstinec.

Každá žena, která je vázaná manželským poutem, ať je jaká chce, jej přitahuje vábivou vůní Orientu. „Panoši, přiveďte koně!“ volá, „milénka si mě žádá. Zajedu za ní a zmocním se jí v roztouženém objetí, když je pryč ten, jenž by mi mohl bránit v cestě za rozkoší!“ Takovému bláznovství by se právem vysmál i Crassus, až by se popukal smíchy nad tím nezvyklým vtipem. Podle mě by měli omilostnit jeho ženu, pokud by si někdy, vedena příkladem nevěrného manžela, troufla okusit, jak velká je rozkoš lásky mimo manželské lože, a potrestala tak muže bolestí, jakou zažívá dnes sama.

Tenhle ovšem páchá jen mírnější přestupky, zato ten kupec vlastní ženy je krutější nežli severský medvěd. K lidem se chová ohavně a useknout hlavu mečem je pro něj hračka, když mu zas bouchly saze. Zrovna nedávno

to udělal, aby mě někdo neměl za lháře. Dej pozor, Múzo, přes tohle moře je třeba kráčet opatrně, protože nejde odvolat, co jednou někomu uklouzlo. Pryč se starými bájemi o Diomédovi a o zločinu egyptského krále, vždyť naše činy přinášejí také dost námětů pro tragédii. Ještěže jemu nedala Štěstěna vládu jako Neronovi, protože šíje všech Římanů by těžko stačily uspokojit jeho zuřivost. Rád bych ale teď změnil nápěv a obrátil pozornost k jiným lidem a necnostem, které jsou naší zemi k ostudě. To někdo, nevím kdo, volený šlechtici a knížaty, chodí s poselstvy, ať už je třeba požádat císaře nebo tvého otce, Vladislave, nebo je potřeba umírnit zpupné šlechtice v Uhrách, a takovému člověku, který k nám přišel jen s bosýma nohama, se udělují pocty, o něž by si nikdo soudný netroufal žádat ani bohy. Ten bídák tolik zpychl a tolik se napanuje, posmívá se níže postaveným a samotného Prométhea si dal do rodokmenu mezi předky. Snad ani královna Niobé nebyla tak pyšná (dá-li se věřit dávným básníkům a Múzám). On ovšem chodí do chrámů a tam se modlí a unavuje nebe svými ponížnými prosbami. Ubožáku, co ti je platné, když se vrháš na zem před oltář a biješ se do prsou, neváháš-li přitom chudáky připravit o obživu, zatěžuješ je přehnanými daněmi a prací, s pyšnou tváří hledíš na svět a neznáš se ke svým špatnostem? Ani nemluvím o tom, že si nedávno jeden vzal dvě ženy a tím pošpinil lidské zákony. V touze po novém manželství porušil práva starého manželského svazku a ten, kdo by to měl zakázat, chválí a schvaluje kdejaký zločin.

Jak je možné, že to, co předkové za svého života obětovali Bohu, rozkrádají bezbožníci? Lidé už si ani nemyslí, že na nebi vládne mocný Pán, když nestíhá hříšné svým bleskem. Podle nich si kněží vymysleli peklo a očistec, protože je touha po zisku dohnala k těmhle lžím, pravdu má ale Epikúros se svou naukou o tom,

že duše jsou smrtelné a umírají spolu s tělem. To je jediná útěcha hanebného člověka, jenž nevěří na radosti posmrtného života, zločinec se neobává žádného trestu, myslí, že není žádné nebeské božstvo a že svět je poháněn nejistými silami, a proto si můžeme dovolit všechno. Zkoumají příčiny všech věcí, prvopočátek velkého světa a pradávny chaos, co drží ve formě bělostný vzduch, odkud se rodí duše a kam se pak vrací, jaká bude tvář Boha o soudném dni a kdy mrtvá těla povstanou znovu ze svých mramorových hrobek, aby Bůh hříšné potrestal a ctnost po zásluze odměnil. Jakou moc může mít papež, když o tajemstvích naší víry vykládají na křižovatkách kluci a stydlivé dívky, rozklepaní starci i kdejaká bezzubá bába. Z toho plyne, že naše země má víc náboženských směrů (krutý nepřítel totiž nikdy nespí), než má řecká Méthymna révových keřů. Jako loď, která se zmítá na širém moři bez kormidelníka a zuřící vichry ji vrhají různými směry, tak také my, zbaveni rozvahy, tápeme v nejistotě, proč žijeme, odkud se bere podoba nejvyššího dobra, jakou váhu má ctnost a jaký je účel všech věcí. Nejvyšší Otče, přispěj nám na pomoc, protože lid svěřený pod tvou ochranu trpí ve velkých nesnázích a hrozí mu záhuba, pokud se neslituješ a ze svých nebeských výšin nezavřeš zející chřtán pekla, jenž příliš, přespříliš touží pohltit naše duše.

leden 1490

Viktorin ze Všehrd posílá mnoho pozdravů panu Bohuslavu Hasištejnskému.

Nemohu dostatečně vyjádřit, jak drahý mi byl tvůj list, Bohuslave, vládce Múz a výmluvnosti. V něm jsi mi nejen vyjádřil svou přízeň, ale také jsi ji s plným vědomím dokázal, když jsi mi věnoval satiru

zaznamenávající naši dobu a mravy, kterou jsi nedávno napsal, a posíláš ji k prozkoumání a zvážení mému nepatrnému úsudku, protože nejsi spokojen s názorem lidu, který, jak říká Horatius, *nevidí nic správně*. Tak velkou dobrou vůli, kterou mi prokazuješ, nenechám vyblednout v proudu času ani vymazat ze své mysli, natož vděčnost, o níž nemohu mluvit, ale budu ji cítit, dokud bude můj duch vládnout těmito údy. Ale vraťme se nyní k posouzení satiry, jehož se měl zhostit někdo učenější a vzdělanější než já. Sám vidíš, jak nepatrná je síla mého nadání, mé učenosti a zběhlosti v literatuře. Nechci vypadat tak bezostyšný a zkažený, abych si troufl něco, čemu úplně nerozumím, příkře a arogantně pohanět, jako to dělají mnozí. A ani v literatuře nepatřím k těm druhým nebo třetím, jak se to líbilo Ciceronovi, ale raději chci být tím, o němž mluví Fabius, když říká: *Nenajde se nikdo, kdo by studiem ničeho nedosáhl*. A s tímto vědomím bych se ani neodvážil rozebírat tvou satiru a posuzovat ji, kdybys to sám nechtěl a nepřikázal, a protivit se tvé vůli bych považoval za hřích. Poslechl jsem tě tedy a znovu opakuji, že tvá satira, kterou jsem s velkým potěšením a užitekem nejen opakovaně četl, ale co nejlépe se jí naučil, je podle mého soudu velmi vtipná a zároveň trpká a dost upřímná a (což je satire vlastní) sžíravě a pravdivě vystihuje špatné mravy lidí. A není v ní nic vymyšleného a vylhaného, což by však bylo ještě třeba vyzkoušet na nějakém jiném čtenáři. Obsah sdělení je nad světlo jasnější a břitkost satiry je o to bodavější a pichlavější. S krutou pravdivostí si bere na paškál hříšníky téměř ze všech stavů, počínaje nahoře u urozených pánů a konče dole u neurozených, a sestupuje ponenáhu až k bídnému lidu, a to zaslouženě. Nenašel bys totiž v našem státě ani jeden úd, který by nebyl zlomený nebo oslabený. Satira má velmi působivé věty, vybranou volbu slov, obojí je použito tak, že to výborně vystihuje obsah. Navíc má velkou přesvědčovací schopnost, nemalé množství figur a sentencí a — což obzvlášť sluší takovému druhu básně — až lucilliovskou nezávislost. A jako celek, pokud by se na ni někdo podíval podrobněji, by nebyla nic jiného než nástroj vzdělání pro život a schopnosti, protože nám prostřednictvím toho, co je

odsouzeníhodné, to jest učiněné z lakomství, pýchy, rozmařilosti, rouhačství, proradnosti, lstivosti, vypočítavosti, prolhanosti a podvodu, velmi jasně ukazuje, čemu se máme vyhnout a co máme bez váhání napodobit. Ušetřím si její další chválu, aby se nezdálo, že spíše pochlebují, než chválím. Přidám-li ještě toto, bude mít řeč patřičný závěr: Jsi velmi šťastný, Bohuslave, že se ti podařilo vytrýbit nadání, které máš od přírody, studiem a vzděláním. Nemusí tě mrzet, že jsi tolik let usilovně a s takovými náklady studoval v Boloni a jinde, když sis odtamtud odnesl moudrost spojenou s výmluvností, která má větší význam než rodinný majetek a jmění. Šťastné jsou také Čechy, kdyby věděly, co mají dobrého, že mají totiž tak významného rodáka, jakého podle mého názoru v dřívějších dobách neměly. Tím mohu zakončit chválu tvou a tvé satiry. Nejsem takový, abych si myslel, že se mohu vyrovnat plně a po zásluze s úkolem tě chválit, a vím, že nejsi hnán touhou po přílišné popularitě, abys dychtivě četl nebo poslouchal chválu vlastní osoby. Tuhle chybu měl nejen Démostenés, kterého těšilo i zaseptání ženy nesoucí vodu, ale i náš Marcus Tullius Cicero, jak jsem četl. Ten totiž, když žádal od Lucia Luceia názorné vyobrazení svého jména, v té záležitosti vyzýval k nedbání zákonů historie a k většímu projevu lásky, než odpovídalo pravdě. Víím, že k této chybě máš tak daleko jako já k Lucceiovi a mnohem dále než starší lidu, když se odvrátili od Helénů. Tak smýšlím o tvé satirě já, člověk chabého nadání, malého vzdělání, ale tebe milující a nanejvýš respektující, jehož soud přijmi, prosím, z té lepší stránky. Dal totiž, co má, a dal by více, kdyby u nás byly věci větší a vzbuzující podobné pocity. Další poznámky o satirě, které potřebují nějaká objasnění a vysvětlení, bude hledat a ukáže další dopis. Mezitím se tvé ctihodnosti poručím jako svému představenému a učiteli. Buď zdrav a miluj svého Viktorina i nadále. Co se týče tvé připomínky, aby satira zůstala mezi soukromými zdmi, nemusíš pochybovat, že se stane, jak přikazuješ. Žij šťastně.

V mém domě v měsíci lednu.

VYSVĚTLIVKY

9

Edice básně *Opera poetica* 5. Přízvučně přeložila Businská 1996: 132–133.

Peter Schott mladší (1460–1490) pocházel z patricijské rodiny ve Štrasburku, studoval v Paříži a poté v Boloni, kde se spřátelil s o něco mladším Bohuslavem. Kromě lásky k poezii je pojily také společné plány na vstup do duchovního stavu. Do Říma se Petr vydal roku 1480, poté co získal v Boloni doktorát.

k proudům Tibery — v originále *Tuscumque fluentem* ‚etruské řece‘

milované bratry — Jan, Mikuláš a Jaroslav Hasištejnští z Lobkovic

verše 9 a 10 — Bohuslav přirovnává své přátelství se Schottem k přátelství legendárních dvojic těchto antických hrdinů: Héraklés, v originále *Alcides* ‚vnuk Alkea‘, a jeho přítel Ioláos; Orestés, v originále *Agamemnone natus* ‚syn Agamemnóna‘, a jeho přítel Pyladés; Patroklos, v originále *Monoetides* ‚syn Monoetia‘, a Achilles; Nísus, v originále *Hyrtacides* ‚syn Hyrtaka‘, a Euryláos

z Pegasova pramene — v originále *Caballinus amnis* ‚pramen koně‘, pramen

Hipokréne, zdroj inspirace pro poezii a zpěv; bájný okřídlený kůň Pegas jej podle pověsti otevřel úderem svého kopyta

Kleió ani Kalliopé — Kleió je Múzou dějepisectví, Kalliopé epického básnictví
Strymónu — Strymón, řeka v Thrákii

Orfeus — v originále *Thracius* ‚Thrácký‘

trójského Hektora — v originále *Phrygii viri* ‚fryžského/trójského muže‘

10

Edice listu *Epistulae* 2,5. Bohuslav píše příteli Petru Schottovi do Štrasburku z Ferrary, která je tou dobou obklíčená Benátčany a zuří zde mor.

Nemesis — v originále *Rhamnusia* ‚Rhamnusijská‘, Rhamnus je místo v Attice proslulé chrámem Nemesis, bohyně spravedlnosti, ztotožňované někdy se Štěstěnou (Fortuna)

Lachesis, Klóthó nebo Atropos — antické bohyně osudu, první z nich, Klóthó začíná příst nit osudu, Lachesis ji navívá a Atropos ji nakonec přestřihne, když přijde čas zemřít

Bohorodička — Panna Marie, matka Ježíše Krista

Pyriflegethón — též Phlegethón, jedna z řek v podsvětní říši, v níž místo vody proudí oheň

10–12

Epistulae 2,6. Peter Schott se po návratu do Štrasburku s velkými obtížemi snažil udržet korespondenci s Bohuslavem. V tomto listu mu píše o svých plánech do budoucna a o tom, že se již brzy stane knězem v novějším kostele sv. Petra ve Štrasburku (stalo se to 21. 12. toho roku). V souvislosti s tím se ptá Bohuslava na jeho plány, které také zahrnovaly církevní kariéru.

Valentina z Mostu — o Valentinovi z Mostu nevíme nic bližšího

Pia II. — Enea Silvio Piccolomini (1405–1464), italský humanista a později papež Pius II., autor latinských dějin českých zemí zvaných *Historia Bohemica*

12

Epistulae 2,7. Dříve přeložila Martínková 1975: 93.

mistr Jan — Jan Niger, převor františkánů v Řezně, který zprostředkoval korespondenci mezi Bohuslavem a Petrem Schottem

13

Epistulae 2,21. Dříve přeložila Martínková 1975: 96–97. Jan II. ze Šelmberka (1447–1508), kancléř českého království, byl Bohuslavovým představeným v královské kanceláři, kde byl Bohuslav sekretářem.

kyperský král Petr — Petr I. (1328–1369) vedl v roce 1365 křížovou výpravu, během níž obsadil Alexandrii; evropští rytíři ho však odmítli následovat dále do Káhiry

mého Půtu — Půta Švihovský z Rýzemberka († 1504), v té době nejvyšší zemský sudí; Bohuslav si ho velmi vážil a po jeho smrti pro něho napsal několik epitafů

Krakovan — není úplně jisté, o koho se jedná, mohl to snad být Krzystof Szydłowiecki, pozdější polský místokancléř

14

Tato hříčka, zvaná latinsky *versus gigantei*, spočívá v tom, že v elegickém distichu jsou použita co nejdelší slova. Jezuité v druhé polovině 17. století vytvořili legendu, že Bohuslav právě těmito verši vyhrál soutěž o básně s nejdelšími slovy, kterou pořádal papež.

14–15

Epistulae 2,22. Dříve přeložila Storchová 2005: 218–223; a Martínková 1975: 96–97. Štěpán Piso z Míšně doprovázel Bohuslava na jeho studiích do Ferrary a členem jeho družiny byl až do své smrti na podzim 1491. V době, kdy se Bohuslav vydal na cestu do Středomoří, měl na Hasištejně na starosti jeho knihovnu. Více Martínek 1981: 37–38. V následující básni je zmíněn i Bohuslav sám jako „jeho pán“.

kolem Patmu, proslaveného viděním svatého Jana — na ostrov Patmos byl za císaře Domiciána vypovězen svatý Jan, měl zde vidění, z něhož vychází biblická kniha Zjevení Janovo

onu pověstnou mastichu — Chioská masticha, v originále *mastix*, se dodnes získává pouze na tomto ostrově, je to aromatická pryskyřice z keře řečíku lentišku; ve starověku byla pro své blahodárné vlastnosti ceněná stejně jako kadidlo nebo myrha; je užívaná dodnes, má dokonce chráněné označení původu Evropské unie

Smyrnu a Thyatiru — Smyrna, dnešní turecký Izmir; Thyatira, dnešní Akhisar v Turecku

do Methóny — Methóna, dnešní řecká Methoni

pozdravuj Kristiána Pedíka — Kristián Pedík, úředník zemských desk, který později vstoupil do kláštera celestinů na Ojvíně, Bohuslav mu věnoval svůj list o Praze

Jana od zemských desk — Jan z Domaslavě nebo také Jan z Pibry, písař zemských desk a dlouholetý přítel a obdivovatel Bohuslava Hasištejnského

15-16

Opera poetica 29.

16

Ryba 1933: 47-48. Dříve přeložila Martínková 1975: 83. Egyptské pyramidy, Dianin chrám v Efesu a visuté zahrady Semiramidiny, které Bohuslav zmiňuje, patřily ve starověku mezi divy světa.

Josef toto dílo připsal faraonovi — židovský historik doby císaře Vespasiána Flavius Josephus (37-95) ve svém díle *Židovské starožitnosti* 2,203

16

Epistulae 2,24. Dříve přeložila Martínková 1975: 97-98 (98-100 překlad Viktorinovy odpovědi Hasištejnskému).

Etiopovi — Bohuslav si z cest přivezl mouřenína, který se stal členem jeho družiny

17-20

Opera poetica 30. Přízvučně přeložila Businská 1996: 82-89.

znovu skládám — Bohuslav oslovil Čtrnáct svatých pomocníků, skupinu světců chránících proti neštěstím a nemocem, už dříve v jiné básni (*Opera poetica* 19), tento kult pěstovali Lobkovicové na svém panství a rozšířen byl i v oblasti za zemskými hranicemi; Čtrnácti svatým pomocníkům byl zasvěcen také kostel františkánského kláštera v Kadani, v němž je dodnes dochován náhrobek Jana Hasištejnského z Lobkovic, Bohuslavova bratra

Trebie — italsky Trebbia, řeka na severu Itálie

Ligurii — Ligurie, oblast na severozápadě Itálie s hlavním městem Janovem

Narnie — italsky Narni, město na kopci v Umbrii

Alfeiově Pisa — Alfeios byl bůh stejnojmenné řeky v Élidě, která protéká městem Pisa, Bohuslav toto označení však použil pro město Pisa v Toskánsku

Arno — řeka v Toskánsku

Reno — řeka pramenící v Apeninách

Adiže — italsky Adige, řeka v severní Itálii

Anténórovo město — hrdina trójské války Anténór se po skončení bojů prý uchýlil do Itálie a založil Padovu

země Fajáků — Korfu

Odysseovo malé království — Odysseus, v originále *Dulichius vir* ‚muž z Dúlichia‘, u Homéra je Dúlichion součástí Odysseova panství na Ithace, nebylo však nikdy lokalizováno

Alexandr Makedonský — v originále *dux Macedum* ‚vůdce Makedonců‘ za Smyrnou — starověká Smyrna, dnešní turecký Izmir

Meandros — řeka na západě Malé Asie, dnešní turecký Menderes

vznešené dílo národa Amazonek — snad antická Themiskyra na severu Malé Asie, kterou podle pověsti Amazonky založily

kteřé se jmenuje po danajském srpě — přístavní město Drepanon (dnes Drepana) na Sicílii, jež se rozkládá na srpovitém výběžku

Kinyfu — Kinyfos, říčka východně od Leptis Magna v Syrtě

tyrské nevěsty — Dídó, královna v Kartágu, která si chtěla vzít za muže trójského hrdinu Aenea, on se však ženitbě vyhnul a Dídó spáchala sebevraždu

jižního větru — v originále *Notus*

severák a [...] východní vítr — v originále *Boreas* a *Eurus*

do nejhlubšího pekla — v originále *Stygius lacus* ‚styžské/podsvětní jezero‘, které symbolizovalo v antice podsvětní říši, jíž protékala řeka Styx

víno a jídlo — v originále označeno personifikacemi *Bacchus* a *Sicula parens* ‚Sicilská matka‘, tj. bohyně úrody Ceres

jak jste to chtěli vy a jak to chtěl on — Čtrnáct svatých pomocníků a Bůh, jenž vládne všemu

třiceti let — v originále *bis tria lustra* ‚dvakrát tři pětiletí‘, *lustrum* je v oboru římského práva termín pro pětileté období

Peršanům — v originále *Bactra* ‚Baktra‘, provincie v Persii

Thrákům — v originále *Getae* ‚Getové‘, thrácký kmen

21–22

Epistulae 2,9. Bernhard Adelman z Adelmansfeldenu (1459–1523) byl Bohuslavův spolužák z italských studií, později kanovník v Eichstättu a Norimberku. S Bohuslavem sdílel zálibu v historii a politickém dění, které často bývaly předmětem jejich diskusí. Jejich korespondence vydržela až do Bohuslavovy smrti, Adelman také obstarával knihy pro jeho knihovnu na Hasištejně.

nového císaře — Maxmilián I. Habsburský, zvolen římským králem 16. února 1486 ve Frankfurtu; v odporu proti němu se snažil spojit uherský král Matyáš Korvín s polským a francouzským králem

*** — osoba, jejíž jméno je v listu vyznačeno hvězdičkami, není známa, mohlo snad jít o Bernardova bratra Konrada, jehož Bohuslav také znal z Itálie a dopisoval si s ním

22

Epistulae 2,18.

Feidiova Minerva — starořecký sochař Feidias vytvořil slavnou sochu bohyně Athény (lat. Minerva) na Akropoli

na Hradě — na Pražském hradě, kde tehdy sídlil král Vladislav, na jehož dvůr se báseň neměla dostat

klasik — Marcus Tullius Cicero v díle *Paradoxa* 5

kalendami — v římském kalendáři označují kalendy první den v měsíci

22–28

Opera poetica 24. Verše 1–59 a 186–197 přízvučně přeložila Businská 1975: 5–7.

hrůzy války — v originále *Martius horror*

obilí a [...] révu — v originále personifikováno postavami bohů Cerery (*Ceres*) a Bakcha (*Lyaeus*)

hedvábné roucho — v originále *vestem Sidoniam* ‚fénický oděv‘, Sidon bylo nejstarší fénické město

Astraia — starořímská bohyně spravedlnosti, jež podle pověsti žila mezi lidmi, ale kvůli jejich špatnosti odešla na nebe

Alkinóos — v Homérově *Odyssee* král Fajáků, jež přátelsky přijal Odyssea na jeho cestě z trójské války

Dídó — královna v Kartágu, která přijala Aenea na jeho cestě z dobyté Tróje a nabídla mu manželství

Přemysl Otakar — Přemysl Otakar II. (1233–1278), panovník, za něhož mělo české království historicky největší rozlohu

ten, jež má jméno po labuti — narážka na Hynka ze Švamberka, syna Bohuslava ze Švamberka (*Schwannberg* je německy ‚Labutí vrch‘), jež zemřel 10. 7. 1489, a traduje se, že byl šílený (Truhlář 1894: 34)

Fúriemi — Fúrie (řecké Erinye), antické bohyně odplaty, které uštvaly bájného Oresta za to, že zabil svou matku

ten, jež dlouho pobýval na královském dvoře — totožnost tohoto dvořana zatím nebyla zjištěna

vládce našich mužů — Hynek z Poděbrad (1452–1492), syn krále Jiřího z Poděbrad, byl za vlády Vladislava Jagellonského zemským správcem

- a královským rádcem; proslul nevázaným milostným životem, nákladným životním stylem a velkými dluhy, jeho manželkou byla Kateřina Saská, s milenkou Kateřinou Vojkovou ze Štítar měl několik nemanželských dětí, jako první známý Čech se nakazil syfilidou
- tobě, za jehož vlády** — král Vladislav Jagellonský
- šaty pošité perlami** — v originále jsou perly označeny jako *gemmae Erythraeae* ‚eritrejské drahokamy‘
- hodné Sardanapala** — Sardanapalos, poslední král Asýrie, známý svou zženštilostí a nevázaným způsobem života
- Paktólos** — zlatonosná řeka v Lýdii
- Hydaspés** — řeka v Indii
- Tagus** — dnešní španělské Tajo, řeka proslulá ve starověku zlatým pískem
- z tebe, Catilino** — Catilina (108–62 př. n. l.), římský aristokrat a vůdce spiknutí zadlužených šlechticů s cílem nastolit novou vládu, jeho velkým protivníkem byl řečník Cicero
- aby mu [...] dali do řiti rybu** — podle Catulla a Juvenala se přistiženým cizoložníkům dávala za trest do řiti mořská ryba, v latině *mugil* nebo *mugilis*
- podobnou Pénélopě nebo Lukrécii** — Pénélopé, manželka hrdiny Odyssea, vzor manželské věrnosti a ctnosti; Lukrécie je další příklad ctnostné ženy, její zneuctění bylo záminkou k vyhnání posledního krále z rodu Tarquiniů z Říma
- Crassus** — snad Lucius Licinius Crassus (140–91 př. n. l.), vynikající řečník a učitel Cicerona, jenž vystupuje v jeho dialogu *De oratore*
- o Diomédovi** — Diomédés, jeden z nejstatečnějších řeckých hrdinů před Trójou, kterého se po návratu pokusila otrávit nevěrná manželka
- o zločinu egyptského krále** — míněn snad egyptský král Ptolemaios XIII., jenž nechal zavraždit římského vojevůdce Pompeia
- jako Neronovi** — Nero (37–69), římský císař, popisovaný dějepisci jako krutovládce
- někdo, nevím kdo** — snad je zde míněn Beneš z Weitmile († 1496), diplomat v královských službách, původně z moravského šlechtického rodu, později zakoupil panství Chomutov a stal se Hasištejnského sousedem; podvodem dosáhl u císaře jmenování svého rodu do panského stavu
- samotného Prométhea** — Prométheus, v antickém bájesloví Titán, jenž stvořil člověka a daroval mu oheň
- císaře nebo tvého otce** — císařem byl tehdy Maxmilián I. Habsburský (1459–1519), Vladislavův otec byl polský král Kazimír IV. Jagellonský (1427–1492)

s bosýma nohama — v originále *pedibus albis*, doslova ‚s bílými nohami, bez bot
snad ani královna Niobé — v originále *Sipyleia*, Sipylos je pohoří v Lýdii,
na němž Niobé, která z pýchy urazila bohyni Létó, podle pověsti žalem
zkameněla

Epikúros se svou naukou — starořecký filosof Epikúros popíral teorii o ne-
smrtnosti duše

papež — v originále *Romanus pastor* ‚římský pastýř‘

Méthymna — město na Lesbu proslulé pěstováním vinné révy

chřtán pekla — v originále *hiantem Tartaron* ‚zející Tartaros‘, v antickém
bájesloví podsvětí, říše mrtvých

28–30

Epistulae 2,19. Na rozdíl od Hasištejnského listů je list Viktorina ze Všehrd
přehlčen odkazy na antické autory, z nichž některé zatím nebyly ani identi-
fikovány. Vyjadřuje usilovnou snahu svého pisatele zapůsobit na Bohuslava
Hasištejnského, který je pro něj nepochybnou autoritou.

jak říká Horatius — Horatius, *Epistolae* 2,1,63

o němž mluví Fabius — Marcus Fabius Quintilianus, *Institutiones orato-
riae* 1,1,3

lucilliovskou nezávislost — Gaius Lucilius († 103 př. n. l.), originální římský
básník, zakladatel římské satiry

Démostenés i [...] Cicero — naráží na místo z Ciceronových *Tuskulských
hovorů*, kde se píše, že starořecký řečník Démostenés měl radost i tehdy,
když žena u studny zašeptala: „To je ten Démostenés.“

od Lucia Lucceia — Lucius Lucceius, římský řečník a bývalý konzul, který na
odpočinku psal dějiny; Cicero jej požádal, aby vypsali historii jeho konzulátu
a oslavil jeho činy, když Lucceius jeho nápad nerealizoval, složil údajně
Cicero dílo na stejný námět v řečtině i latině, nedochovalo se však